

РОЗДІЛ 7

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА; СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА; ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

УДК 343.985

ОБСТАНОВКА ЗЛОЧИНУ ЯК ДЖЕРЕЛО ДОКАЗОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

CRIME SITUATION AS A SOURCE OF EVIDENTIARY INFORMATION

Динту В.А.,
к.ю.н., доцент кафедри криміналістики
Інститут кримінальної юстиції
Національний університет «Одеська юридична академія»

У статті автор здійснює порівняння процесу пізнання та процесуального доказування. Розглядається обстановка злочину як одне з першоджерел формування процесуальних джерел доказів у відповідному кримінальному провадженні. Аналізуються механізми отримання доказової інформації при дослідженні обстановки злочину як об'єкту пізнання.

Ключові слова: обстановка злочину, доказова інформація, джерело доказів, докази.

В статье автор осуществляет сравнение процесса познания и процессуального доказывания. Рассматривается обстановка преступления как один из первоисточников формирования процессуальных источников доказательств в соответствующем уголовном производстве. Анализируются механизмы получения доказательственной информации при исследовании обстановки преступления как объекта познания.

Ключевые слова: обстановка преступления, доказательственная информация, источник доказательств, доказательства.

The crime situation is a meaningful source of forensic information about events regarded as the subjects of cognition in the investigation. The information obtained by investigator must meet the procedural requirements that indicate the order of receipt, valid sources and methods of fixation in order to be available to all participants in criminal proceedings and to be used as a proof. Evidence-based information is a piece of information that the investigator receives in the crime investigation process and that could be used in the proving process as an inner essence of evidence.

One of the most substantial sources of evidence-based information is the crime situation, where the preparation, implementation and concealment of a crime took place. Research, analysis and correct interpretation of information contained in a crime situation facilitates the determination of the circumstances, that have to be proved.

In the study of material environment, social and psychological conditions of the crime, the investigator perceives directly the system of objects and events, where the preparation, implementation and concealment of a crime took place. The crime situation material environment contains material objects with traces caused by the interaction with the offender, other members of the criminal offense, with the object of attack, but also points out the way crime was committed.

Moreover the crime situation material environment may contain another procedural source of evidence – documents. The crime situation appears as a source of crime not only forensic important information, but also as a primary source of procedural evidences, particularly physical evidences and documents.

Regarding that material crime situation contains objects, phenomena and processes, investigated within the expertise and could be considered as the basis for the formation of the findings, we can claim that material crime situation is a versatile source of evidence-based information.

Key words: environment crime, evidential information, source of evidence, proof.

Обстановка злочину є джерелом криміналістично-значущої інформації стосовно події, що є об'єктом пізнання у ході розслідування. Для того, щоб отримана слідчим інформація могла бути доступна для всіх учасників кримінального провадження та була використана у процесі доказування, вона повинна відповідати процесуальним вимогам, які вказують на порядок її отримання, допустимі джерела та способи фіксації.

Для визначення обстановки злочину як джерела доказової інформації вбачається за доцільне з'ясувати співвідношення процесу пізнання та процесуального доказування.

М. М. Михеєнко зазначав, що непроцесуальна пізнавальна діяльність, яка передувє процесуальному доказуванню і супроводжує його, позбавлена правового значення, оскільки виходить за його межі. Установлення істини в кримінальному процесі, тобто пізнання, результати якого мають юридичне значення, здійснюються лише в процесуальній формі. Тому, коли ми говоримо про гносеологічну сутність кримінально-процесуального доказування як про особливий різновид пізнання дійсності, ми повинні ставити знак рівності між доказуванням і пізнанням [2, с. 8].

І. М. Лузгін вказував на те, що пізнання в широкому розумінні слова становить собою процес отримання знань

про певні предмети або явища, а доказування – це обґрунтування визначених положень, створення умов для пізнання тих самих об'єктів іншими способами [3, с. 21-22].

Слушною є думка В. С. Джатієва, який зазначає, що пізнання – це діяльність «для себе», а доказування – «для адресата». Метою пізнання є отримання знання, а метою доказування – переконання адресата у будь-чому [4, с. 5].

Змістом процесуального доказування є пізнання обстановки злочину, що здійснюється спеціально уповноваженою посадовою особою в особливій процесуальній формі і складається зі збору, перевірки, а також використанні сукупності доказів для прийняття процесуального рішення, а також для законного та обґрунтованого вирішення справи [5, с. 36-37].

Слід погодитись з позицією С. А. Шейфера, який вказує на те, що розглядаючи процес збору доказів з позиції теорії відображення, у ньому слід виділити такі складові, як пошук джерела, вилучення інформації, що відноситься до злочину, що розслідується, та процесуальне закріплення (фіксація) [6, с. 156].

З наведеного вище вбачається, що доказування та пізнання при реалізації кримінального провадження не є тотожними поняттями [7, с. 22], хоч доказування фактичних

обставин справи на всіх етапах відбувається згідно із закономірностями, притаманними будь-якому процесу пізнання об'єктивної дійсності [8, с. 5]. Однак, пізнання розслідуваної події – це частина кримінального доказування. Всебічне та об'єктивне розслідування можна провести лише тоді, коли буде об'єднано доказування та всі рівні, способи, аспекти пізнання як різні сторони наближення мислення слідчого до об'єктивної дійсності [9, с. 47, 49].

Таким чином, доказування, будучи процесуальною діяльністю, починає здійснюватися тільки на підставі пізнаних обставин, хоча і у період доказування пізнання продовжується, адже загальновідомо, що в ході виконання процесуальних дій з доказування відбувається не просте відтворення, а нарощування знання [10, с. 63].

Наразі, в криміналістичній літературі немає єдиного підходу до змісту поняття «доказова інформація». Так, наприклад, на думку Р. С. Белкіна та А. І. Вінберга, зміни, пов'язані з подією, є доказами, а міра зв'язку доказів з подією, до якої вони належать (яка перебуває в прямій залежності від кількісного і якісного змісту цих змін), – є доказова інформація [11, с. 173, 176].

А. М. Григор'єв вказує, що під доказовою інформацією необхідно розуміти отримані у встановленому законом порядку відомості, за допомогою яких суб'єкт розслідування встановлює наявність або відсутність обставин, що підлягають доказуванню при провадженні у кримінальній справі, а також інших обставин, що мають значення для кримінальної справи [12, с. 208].

З точки зору В. Я. Колдіна до числа доказової інформації слід віднести не тільки ту інформацію, яка складає зміст «доказів» у суворому процесуальному сенсі, але і будь-яку інформацію про подію, що розслідується і пов'язані з нею обставини, які використовуються у процесі доказування з метою виявлення, збору і оцінки доказів в процесі розкриття, розслідування і судового розгляду кримінальних і цивільних справ [13, с. 39-40]. Однак вказане визначення розширює зміст доказової інформації, що породжує неоднозначність у використанні дефініції як у науковій сфері, так і у практичній.

Можна погодитись з думкою Р. С. Белкіна та А. І. Вінберга стосовно того, що до доказової інформації відносять тільки ту інформацію, яка складає зміст «доказів» у строгому процесуальному сенсі [11, с. 173]. Уся інша інформація, що була отримана слідчим та не увійшла до змісту доказів, носить орієнтувальний характер. Справедливо відмічає В. О. Образцов, що при всій значимості доказової інформації зводити процес пошуку і пізнання до добування та використання тільки даної інформації не можна [14, с. 58].

Таким чином, доказова інформація являє собою частину інформації, яку слідчий отримує у процесі пізнання події злочину і, яка використовується у процесі доказування як внутрішній зміст доказу.

Відповідно до ст. 84 КПК України доказами у кримінальному провадженні є фактичні дані, отримані у передбаченому порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню.

Можна погодитись із думкою М. М. Стоянова, що доказ у кримінальному процесі становить систему декількох постійних, взаємозалежних елементів. Такими елементами є відомості про обставини справи та процесуальна форма їх одержання [15, с. 13].

Одним з найбільш змістовних джерел доказової інформації є саме обстановка злочину, в якій вчинялись дії з підготовки, реалізації та приховування злочину.

В. Г. Танасевич вказує на те, що «... для цілеспрямованого розслідування слідчий повинен з кожної справи уявити собі, що саме необхідно з'ясувати, тобто, які саме фактичні обставини розслідуваної події повинні бути встановлені й у яких межах» [16, с. 84].

Відповідно до ст. 91 КПК України у кримінальному провадженні підлягають доказуванню наступні обставини: подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення); винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета кримінального правопорушення, вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат; обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження; обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання.

Дослідження, аналіз та правильне тлумачення інформації, яку містить в собі обстановка злочину, суттєво сприяють встановленню обставин, що підлягають доказуванню.

Так, при дослідженні матеріального середовища, соціальних та психологічних умов, в яких вчинявся злочин слідчий безпосередньо сприймає систему об'єктів та явищ, в яких проходив процес підготовки, реалізації та приховування злочину.

Слід зазначити, що для формування доказу, необхідна взаємодія двох складових: суб'єкта, що вчиняє пізнавальну діяльність, та безпосередньо об'єкта, що пізнається. Так, у процесі розслідування відбувається взаємодія слідчого та, зокрема, матеріального середовища обстановки злочину, у результаті якого з процесуальних джерел виявляється інформація, що складає зміст доказу.

В якому б вигляді, якості, стані матерія не була представлена, їй в усіх випадках притаманна властивість, подібна до відчуття, властивості відображення. Явищ, що не відображаються, в природі не існує. Це означає, що будь-яка подія об'єктивного світу, будь-яке явище, будь-яка матеріальна річ, думка людини, завжди пов'язані з утворенням змін в навколишній дійсності. Зміні піддаються не тільки самі об'єкти в процесі свого зародження, буття (життєдіяльності, функціонування), розпаду, зникнення, але і властивості інших об'єктів, що знаходяться з ними у взаємодії, різних зв'язках і відносинах [17, с. 15].

Слід зазначити, що саме навколишнє середовище зберігає інформацію відносно події, що в ньому сталася, часові та просторові характеристики, сліди взаємодії обстановки злочину зі способом злочину та інші обставини кримінального правопорушення, що відобразились в обстановці злочину у вигляді слідів.

Інформація, яка пов'язана з відображенням пізнаваної у справі події і міститься в його слідах (психічних і матеріально фіксованих змінах) є об'єктом пошуку і засобом пізнання. Та її частина, яка набуває статус доказової, слугує основою для прийняття процесуальних рішень. У випадку, коли пізнання здійснюється у режимі процесуального доказування, основу прийняття правових рішень утворює доказова інформація [18, с. 58].

Злочин виступає генератором вихідної інформації, що розглядається як комплекс повідомлень, відображається в навколишньому середовищі у формі різного роду слідів – відображень. При цьому відображення являє собою процес передачі повідомлень у формі коду, що визначається механізмом слідоутворення, а слід являє собою фіксоване в навколишньому середовищі повідомлення [19, с. 21].

В. У. Громов та Н. Лаговієр відзначали, що питання про те, як і при яких обставинах вчинений даний злочин і, які, у зв'язку з цим, трапились зміни в об'єктивному зовнішньому середовищі, є кардинальними, найбільш суттєвими питаннями [20, с. 14].

В. О. Коновалова наголошує, що обставини розслідування злочинів, які вчинено в умовах неочевидності, переконають у тому, що саме комплекс слідів або навіть один слід дає ключ до розслідування [21, с. 26].

Аналіз слідів може дати необхідні відомості для встановлення моделі злочинної події, висування слідчих версій, виявлення інших речових доказів, експертного дослідження, а також прогнозування моделі можливої поведінки суб'єкта злочину [22, с. 12].

М. Є. Євгенєв вважав, що вміння відшукати сліди та відтворити по ним обстановку, вміння по цим слідам і обстановці ... розкрити злочин складає одну з найважливіших якостей слідчого [23, с. 39].

Фактичні дані, що складають зміст доказу, по суті є нічим іншим, як інформацією в її сучасному розумінні. Кількість, «вимір» отриманої інформації відображає рівень знання про досліджуване явище, зокрема, свідчить про доведеність злочину, що розслідується [24, с. 20-21]. На думку С. А. Шейфера, факт існування матеріального об'єкту зі слідами злочину не перетворюють даний факт в доказ. Оскільки доказом є не сам об'єкт, а укладена в ньому або в обстановці його виявлення інформація [25, с. 32].

У своїй сукупності сліди, що містяться в обстановці злочину складають слідову картину. Як стверджує М. В. Костенко, під слідовою картиною слід розуміти сукупність логічно взаємопов'язаних, матеріальних та ідеальних, слідів, що відображають як механізм злочину, так і дії його учасників [21, с. 11]. Слідова картина, що міститься в обстановці злочину має пізнавальну природу та містить у собі інформацію у вигляді системи взаємопов'язаних та взаємообумовлених слідів, які є носіями відомостей про розслідувану подію.

При дослідженні обстановки злочину та встановленні криміналістично-важливої інформації доцільно використовувати саме слідову картину як цілісну систему слідів, а не слід як окреме джерело інформації. Ціле, як відомо, характеризується сукупністю інтегративних властивостей, якими не володіють окремі частини [26, с. 69]. Таким чином, оскільки слідова картина представлена у якості цілісної системи, це дозволяє при її дослідженні використовувати методологію системного аналізу і виявити інформацію, яка була б недоступна при використанні іншого підходу.

Слід зазначити, що на практиці комплексний аналіз слідової картини, як правило, зводиться до дослідження окремих слідів у випадковій послідовності, в залежності від того, в якій черговості вони помічаються слідчим, експертом або іншою уповноваженою особою.

Однак, саме за допомогою системного аналізу слідової картини можна:

- 1) визначити закономірність появи та обґрунтованість наявності певного сліду в обстановці злочину;
- 2) визначити взаємозв'язок між обстановкою злочину та особою злочинця, способом злочину та об'єктом злочинного посягання;
- 3) встановити детермінуючі фактори;
- 4) ретроспективно відтворити модель події, що сталася у відповідних умовах;
- 5) визначити наявність негативних обставин; встановити ознаки інсценування.

Окрім слідової картини, обстановка злочину може містити у собі речові докази у розумінні ст. 98 КПК України, а саме: матеріальні об'єкти, які були знаряддям вчинення кримінального правопорушення, зберегли на собі його сліди або містять інші відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження, в тому числі предмети, що були об'єктом кримінально протиправних дій, гроші, цінності та інші речі, набуті кримінально протиправним шляхом.

Саме у матеріальному середовищі обстановки злочину зберігаються матеріальні об'єкти, що містять в собі сліди взаємодії з особою злочинця, іншими учасниками кримінального правопорушення, з об'єктом посягання, а також вказують на спосіб вчинення злочину.

Додержання процесуальних вимог щодо виявлення, дослідження та фіксації дають можливість з елементів матеріального середовища обстановки злочину сформувати речові докази, що містять доказову інформацію у провадженні з метою встановлення обставин, що підлягають доказуванню для забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування.

Також матеріальне середовище обстановки злочину може містити ще одне процесуальне джерело доказів – документи.

Відповідно до ст. 99 КПК України документом є спеціально створений з метою збереження інформації матеріальний об'єкт, який містить зафіксовані за допомогою письмових знаків, звуку, зображення тощо відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження.

Матеріальна обстановка злочину може містити документи у розумінні ст. 99 КПК України, а також у розумінні речового доказу, як це передбачено ч. 2 ст. 98 КПК України.

При дослідженні матеріальної обстановки злочину у ході проведення певної слідчої (розшукової) дії (огляду, обшуку), в результаті якої був виявлений документ, слідчий повинен встановити, носієм якої інформації він є та визначити до якого виду процесуального джерела він відноситься.

Таким чином, обстановка злочину проявляється як джерело не тільки криміналістично-важливої інформації, а також і як першоджерело процесуальних джерел доказів, зокрема, речових доказів та документів.

В залежності від виду експертизи першоджерелом інформації для її проведення також може бути обстановка злочину. Слід зазначити, що об'єктом експертизи, при дослідженні якого формується процесуальне джерело доказів, може бути певний елемент обстановки злочину.

Слід погодитись з думкою Є. П. Іщенко, який зазначає, що при розкритті та розслідуванні злочинів практикується два основні способи встановлення обставин, суттєвих для права:

- 1) безпосереднє сприйняття;
- 2) дослідження прихованих, неочевидних властивостей і взаємозв'язків [27, с. 271]. Даний спосіб встановлення суттєвих для кримінального провадження обставин реалізується за допомогою експертизи.

Відповідно до ст. 242 КПК України експертиза проводиться у тому випадку, коли для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання.

Зокрема, досліджуючи матеріальне середовище обстановки злочину, слідчий приходять до висновку, що для отримання певної необхідної для кримінального провадження інформації про подію злочину або особу злочинця, яка у зашифрованому вигляді міститься в обстановці, необхідно провести експертизу. Наприклад, при провадженні огляду місця події було виявлено об'єкт, що містить відображення папілярних узорів пальців рук. З метою ідентифікації особи за папілярними лініями рук, а також для вирішення інших питань з метою отримання доказової інформації призначається проведення експертизи слідів рук (дактилоскопічна експертиза).

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про судову експертизу» при проведенні експертизи експертом досліджуються матеріальні об'єкти, явища і процеси.

Об'єктами експертизи можуть виступати, як окремі елементи, так і обстановка злочину в цілому. Так, наприклад при дослідженні обстановки ДТП слідчим призначається експертиза, що досліджує матеріальну обстановку в цілому.

За результатами експертного дослідження елементів матеріального середовища обстановки злочину або її частини експертом складається висновок, що відповідно до ст. 84 КПК України є процесуальним джерелом доказів.

Таким чином, оскільки матеріальна обстановка злочину містить об'єкти, явища і процеси, що досліджуються в рамках проведення експертизи і слугують підґрунтям для формування відповідних висновків, можна говорити про те, що матеріальна обстановка злочину є різнобічним джерелом доказової інформації.

Дослідження морально-психологічного та мікросоціального середовища здійснюється за допомогою учасників кримінального правопорушення: підозрюваного, потерпілого, свідка. Отримання інформації від вищезазначених осіб та пізнання морально-психологічного та мікросоціального середовища здійснюється шляхом реалізації слідчої (розшукової) дії у формі допиту.

Відповідно до ст. 95 КПК України показання – це відомості, які подаються в усній або письмовій формі під час допиту підозрюваним, обвинуваченим, свідком, потерпілим, експертом, щодо відомих їм обставин у кримінальному провадженні, що мають значення для цього кримінального провадження.

Оскільки, учасники кримінального правопорушення виступають у якості структурних елементів обстановки злочину у складі мікросоціального та морально-психологічного середовища, то інформація, носієм якої вони є, входить до змісту відомостей, які містять в собі обстановку злочину. Таким чином, мікросоціальне та морально-психологічне середовища обстановки злочину виступають у якості першоджерела процесуального джерела доказів – показань.

При дослідженні мікросоціального та морально-психологічного середовищ обстановки злочину, слідчий може прийти до висновку про необхідність залучення експерта, у зв'язку з потребою у спеціальних знаннях.

Так, при дослідженні мікросоціального та морально-психологічного середовища призначаються, зокрема, психологічна, судово-медична, фото-портретна та інші види експертиз.

Об'єктами дослідження для вищевказаних видів експертиз є об'єкти, явища та процеси, що входять до змісту відповідної обстановки злочину.

З наведеного вище вбачається, що мікросоціальне, морально-психологічне середовища обстановки злочину є першоджерелом таких процесуальних джерел доказів, як показання та висновки експертизи.

Відповідно до ч. 2 ст. 91 КПК України доказування полягає у збиранні, перевірці та оцінці доказів з метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження.

В результаті дослідження обстановки злочину як об'єкту доказової інформації можуть бути отримані наступні докази: щодо сутності події кримінального правопорушення та її окремих обставин; щодо особи злочинця, обставин, що його характеризують; щодо поведінки особи злочинця, його винуватості у вчиненні кримінального правопорушення; форми вини; мотивів і мети вчинення кримінального правопорушення; щодо обставин, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання; щодо особи потерпілого, обставин, які його характеризують; щодо поведінки потерпілого при вчиненні злочину та після його реалізації, про форми взаємодії потерпілого і злочинця; щодо факту застосування злочинцем певних знарядь, засобів, їх видів та ознак (зброї, вибухових пристроїв, отруйних речовин тощо); щодо об'єкту злочину, обставин, які його характеризують; щодо наявності інсценування події злочину, або його окремих обставин; щодо обставин, що сприяли або перешкождали вчиненню злочину; щодо результату та наслідків злочинних дій.

Таким чином, на підставі вищевикладеного можна дійти висновку, що обстановка злочину виступає у якості джерела інформації, що при додержанні процесуальної форми її виявлення, отримання та фіксації стає змістом певних доказів у кримінальному провадженні, процесуальні джерела яких також знаходять свої витoki в обставині злочину.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 9–10, № 11–12, № 13. – Ст. 88.
2. Михеенко М. М. Доказывание в советском уголовном судопроизводстве / М. М. Михеенко. – К., 1984. – 134 с.
3. Лузгин И. М. Расследование как процесс познания : учебное пособие / И. М. Лузгин. – М., 1969. – 177 с.
4. Джатиев В. С. Общая методология и современные проблемы обвинения и защиты по уголовным делам : автореф. дис. ... на соискание уч. степени д-ра юрид. наук по спец. : 12.00.09 «уголовный процесс, криминалистика и судебная экспертиза ; оперативно-розыскная деятельность» / В. С. Джатиев. – Владикавказ, 1995. – 40 с.
5. Сидорова Е. И. Собираание и использование доказательств как элементы процесса доказывания в уголовном судопроизводстве / Е. И. Сидорова // Вестник ВИ МВД России. – 2007. – № 4. – С. 36–38.
6. Шейфер С. А. Доказательства и доказывание по уголовным делам : проблемы теории и правового регулирования / С. А. Шейфер. – Тольяти : Волжский университет им. В. Н. Татищева, 1997. – 92 с.
7. Рыжаков А. П. Уголовно-процессуальное доказывание : понятие и средства / А. П. Рыжаков. – М. : Инф.-издат. дом «Филинь». – 1997. – 416 с.
8. Карнеева Л. М. Доказательства и доказывание при производстве расследования. Лекция / Л. М. Карнеева. – Горький : НИИРЮ ГВШ МВД СССР, 1977. – 44 с.
9. Журавель В. Формалізація розслідування : теоретичні основи і практичні можливості / В. Журавель // Правничий часопис Донецького національного університету. – Донецьк, 2010. – № 1 (23). – С. 100–102.
10. Лузгин И. М. Расследование как процесс познания : учебное пособие / И. М. Лузгин. – М., 1969. – 177 с.
11. Белкин Р. С. Криминалистика и доказывание (методологические проблемы) / Р. С. Белкин, А. И. Винберг. – М. : Юридическая литература, 1969. – 216 с.
12. Григорьев А. Н. Информация и информационное взаимодействие в расследовании преступлений : теоретические аспекты : монография / А. Н. Григорьев. – Калининград : Калининградский ЮИ МВД России, 2006. – 272 с.
13. Колдин В. Я. Информационные процессы и структуры в криминалистике / В. Я. Колдин, Н. С. Полевой. – М. : Издательство Московского университета, 1985. – 134 с.
14. Криминалистика / [под ред. д. ю. н. проф. В. А. Образцова]. – М. : Юрист, 1995. – 592 с.
15. Стоянов М. М. Властивості доказів у кримінальному процесі України : автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук за спец. : 12.00.09 «кримінальний та криміналістика ; судова експертиза ; оперативно-розшукова діяльність» / М. М. Стоянов. – 2010. – 20 с.
16. Танасевич В. Г. Значение криминалистической характеристики преступлений и следственных ситуаций для методики расследования преступлений / В. Г. Танасевич // Актуальные проблемы советской криминалистики. – М., 1980. – С. 83–95.
17. Шевчук В. М. Предмет злочинного посягання як елемент криміналістичної характеристики контрабанди наркотичних засобів / В. М. Шевчук // Митна справа : науково-аналітичний журнал. – 2006. – № 5. – С. 89–96.
18. Образцов В. А. Криминалистика : модели средств и технологий раскрытия преступлений. Курс лекций / В. А. Образцов. – М. : Изд-во ИМПЭ-ПАБЛИШ, 2004. – 400 с.
19. Дикунев А. И. Криминалистический анализ следовой картины расследуемого события с признаками преступления : Дис. ... канд. юрид. наук по спец. : 12.00.09 «уголовный процесс, криминалистика и судебная экспертиза ; оперативно-розыскная деятельность» / А. И. Дикунев. – М. : МГУ им. М. В. Ломоносова, юридический факультет. – 2005. – 189 с.

20. Жоголева Е. В. Изменение обстановки при производстве по уголовному делу : автореф. дис. ... на соискание уч. степени канд. юрид. наук по спец. : 12.00.09 «уголовный процесс, криминалистика и судебная экспертиза ; оперативно-розыскная деятельность» / Е. В. Жоголева. – Челябинск, 2006. – 27 с.
21. Коновалова В. Е. Убийство : искусство расследования : монография / В. Е. Коновалова. – Х. : Факт, 2001. – 311 с.
22. Костенко М. В. Криміналістична характеристика вбивств на замовлення : автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук за спец. : 12.00.09 «кримінальний процес і криміналістика ; судова експертиза» / М. В. Костенко. – Х., 2003. – 21 с.
23. Евгеньев М. Е. Методика и техника расследования преступлений / М. Е. Евгеньев. – К., 1940. – 146 с.
24. Соловьев А. Б. Доказывание по Уголовно-процессуальному кодексу Российской Федерации (досудебные стадии) : научно-практическое пособие / А. Б. Соловьев. – М. : Юрлитинформ, 2003. – 264 с.
25. Шейфер С. А. Доказательства и доказывание по уголовным делам : проблемы теории и правового регулирования / С. А. Шейфер. – Тольяти : Волжский университет им. В. Н. Татищева, 1997. – 92 с.
26. Уемов А. И. Вещи, свойства, отношения / А. И. Уемов. – М. : Издательство АН СССР, 1963. – 184 с.
27. Ищенко Е. П. Криминалистика : Курс лекций / Е. П. Ищенко. – М. : Юридическая фирма «КОНТРАКТ» ; АСТ-МОСКВА, 2007. – 416 с.

УДК 347.963

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ ЗАСТАВИ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

URRENT ISSUES ON BAIL IN CRIMINAL PROCEEDINGS

Льченко О.В.,

к.ю.н., старший викладач кафедри судочинства та міжнародного права

*Навчально-науковий інститут права
Сумського державного університету*

Стаття присвячена дослідженню актуальних питань застосування застави як виду запобіжного заходу у кримінальному провадженні в умовах інтеграції України до Європейського Союзу. Проведено аналіз європейського законодавства, щодо застосування застави. Визначено, які проблемні питання існують у національному законодавстві під час застосування застави, та зазначено шляхи їх вирішення з урахуванням міжнародного досвіду.

Ключові слова: кримінальне провадження, запобіжний захід, застава, міжнародний досвід, євроінтеграція.

Статья посвящена исследованию актуальных вопросов применения залога как вида меры пресечения в уголовном производстве в условиях интеграции Украины в Европейский Союз. Проведен анализ европейского законодательства по применению залога. Определено, какие проблемные вопросы существуют в национальном законодательстве при применении залога, и указано пути их решения с учетом международного опыта.

Ключевые слова: уголовное производство, мера пресечения, залог, международный опыт, евроинтеграция.

The article deals with the topical issues on bail as a form of preventive measure in criminal proceedings given the integration of Ukraine into the European Union. It provides analysis of European legislation on bail and determines the issues that exist in national law on bail and ways to solve them using international experience.

Bail as a preventive measure in the national criminal proceedings is now used infrequently, the main reason is the inadequacy of national legislation. Although in many countries the bail as a way of enforcement responsibilities by the suspect or the accused is the norm rather than the exception.

The study of this topic is relevant and important because many issues of the practical application of bail in criminal proceedings remain unresolved. It is advisable to solve these issues using international experience with the use of universally recognized norms and principles set out in international legal acts and case law of the European Court of Human Rights, subject to the rule of law, proportionality and fairness.

Key words: criminal proceedings precaution, collateral, international experience, European integration.

Пріоритет захисту та гарантії прав особистості є основним вектором розвитку інститутів національного кримінального судочинства. Демократизація і гуманізм – ключові принципи вдосконалення законодавчих норм, що регулюють різні галузі кримінального процесу, в тому числі і сферу застосування запобіжних заходів.

Актуальність досліджуваної проблеми зумовлена зростаючими вимогами до забезпечення реалізації принципу верховенства права у кримінальному судочинстві взагалі і при застосуванні інституту запобіжних заходів зокрема.

До цього часу існують проблемні питання щодо застосування застави у кримінальному провадженні. Немає законодавчого механізму точного і чіткого використання застави, відсутнє нормативне закріплення порядку повернення застави. Таким чином, постає необхідність наукової розробки цих питань та закріплення відповідних нормативних приписів у чинному законодавстві.

Питання застосування застави як запобіжного заходу в кримінальному провадженні у своїх працях досліджували

такі науковці як Крайнюк В. Г., Голуб І. Г., Донченко Ю. В., Уваров В. Г., Підпалій В. Л., Лівшиц Ю. Д., Данченко Т. В., Буряков А. Д., Александров С. Н., Пилипчук П. П., Пошва Б. М., Пономаренко А. В., Куцкір Г. М., Величко О. В. та інші.

Метою статті є дослідження актуальних питань щодо застосування застави як виду запобіжного заходу у кримінальному судочинстві в умовах інтеграції України до Європейського Союзу.

Завданнями статті є: характеристика системи запобіжних заходів у кримінально-процесуальному законодавстві України; правова характеристика застави як виду запобіжного заходу у кримінальному провадженні; аналіз міжнародного досвіду застосування застави; розкриття проблемних питань застосування застави у кримінальному судочинстві України та визначення шляхів їх вирішення.

Здобуття Україною незалежності, розбудова демократичної правової держави викликали необхідність реформування кримінально-процесуального законодавства як у цілому, так і окремих його інститутів. Прийнята у 1996 році